

MUZEUL BRUKENTHAL LA EXPOZIȚIA COMEMORATIVĂ JOHANN MICHAEL ROTTMAYR VON ROSENBRUNN

Dr. Valentin MUREȘAN

De multă vreme colecția de pictură germană și austriacă, parte importantă a marii colecții a Muzeului Brukenthal din Sibiu, este cunoscută și a fost cercetată de specialiști și experți din multe țări europene. Theodor von Frimmel a vizitat de mai multe ori Galeria Brukenthal, consacându-i un întreg capitol: *Die Gemäldesammlung in Hermannstadt*, în volumele sale reunite sub titlul generic "Kleine Galeriestudien" și publicat la Viena în 1894. A fost primul care a făcut cunoscută colecția pe plan european, iar privitor la tablourile din școala germană și austriacă, a afirmat că nici unul dintre cei ce se ocupă de studiul artei austriece și sud-germane din secolul XVIII, n-ar trebui să neglijeze lucrările din muzeul sibian.¹ De-a lungul timpului și-au spus părerea despre tablourile Galeriei, A. Breduius, C. Hofstede de Groot, Karl Voll, Leo van Puyvelde, E. Šafařík, A. Pigler, K. Garas, P. Preiss, dar și G. Oprescu sau Eugen Schilleru și mulți alții. Corespondența muzeului cuprinde scrisori până și de la celebri istorici ai artei ca R. Longhi, L. Venturi și E. Panofsky.

De altfel, multe lucrări ale muzeului au participat la mari expoziții de pictură europeană organizate în țară și străinătate. Un portret de Meytens a participat la o expoziție dedicată împărătesei Maria Theresia în 1888, în 1903 lucrarea lui Lucas Cranach participă la o expoziție de artă germană de la Erfurt, un portret de Jan Kupecký la o expoziție de la Praga din 1913, două lucrări de Martin Dichtl au

participat la expoziția: *Barock in Nürnberg* în 1962, iar altele la expoziția *Dal Ricci al Tiepolo*, de la Veneția în 1969. În același an, tablouri ale galeriei sunt prezente la retrospectiva Jordaens de la Ottawa (1969)², iar mai apoi, la expozițiile cu tablouri de artă universală aflate în muzee din România, expoziții organizate în Japonia în 1979 și 1995. Mari expoziții deschise succesiv la București și Sibiu, au prezentat publicului din țară, cele mai frumoase lucrări de pictură flamandă și olandeză (1981) și de pictură italiană (1982), existente în muzele și colecțiile din România. O suită de tablouri din secolele XVII-XVIII, a avut Muzeul Brukenthal, în cadrul expoziției dedicate Barocului central-european de la Budapesta (1993), iar apoi alte tablouri la expoziția *Dela Antonello da Messina la Rembrandt* (Milano 1996). În primii ani ai secolului XXI, lucrări din Colecția Brukenthal au fost expuse în expoziția retrospectivă *Johann Kupezky* de la Aachen (2002) și, în fine, în cea mai mare expoziție de pictură europeană (80 de tablouri) din istoria Muzeului Brukenthal, organizată în străinătate, *Barocke Sammellust – Die Sammlung des Baron Samuel von Brukenthal* (München 2003).

Această sumară trecere în revistă a câtorva participări notabile ale tablourilor din colecția de pictură europeană a celebrului muzeu din Sibiu, evidențiază bogăția și importanța acestei colecții, care continuă să fie în atenția specialiștilor și a marelui public.

1. "Die übrigen Deutschen in mannigfacher reichlicher Auswahl gehören späteren Zeiten an, und für deutsche Künstler des 18. Jahrhunderts, die man nun endlich beachtet und zu studieren anfängt, ist die Hermannstädter Galerie geradewegs ein hauptsächlichlicher Studienplatz." - Theodor von Frimmel, *Hermannstadt und die Brukenthalische Galerie*, în **Studien und Skizzen zur Gemälekunde**, Wien 1916, II Band, IX-X Lieferung, p.140.

2. Pentru spicuirea acestor date despre expoziții ale Muzeului Brukenthal am folosit între altele: Olimpia Tudoran. *Galeria de artă Brukenthal, istoric și dezvoltare*, în: "Muzeul Brukenthal Sibiu **Studii și comunicări**, Galeria de artă", Nr.1., Sibiu 1978, p. 9-14 și Gudrun -Liane Ittu,

Aus der
Geschichte des
Brukenthal-
museums – In
den
Geschäftsprotok
ollen der
Kustoden
geblättert, în:
**Forschungen
zur Volks – und
Landeskunde,**
Sibiu /
Hermannstadt,
Band 40, Nr. 1-2
/ 1997, p.177-
186.
3 “O scenă
«istorică», este o
scenă
împrumutată din
istorie, din
mitologie, sau
din biblie și
transpusă în
literatura antică
sau modernă. Ea
n-are mult de-a
face cu adevărata
istorie, nefiind
decât o
parabolă.” – Cf.
Miklós Mojzer
*Peintures
allemande et
autrichienne au
XVII-e et XVIII-e
siecles.* Budapest
1975, Éditions
Corvina, p.12.

Recent, solicitările de participare la expoziții din străinătate, au continuat cu o invitație la Salzburg. Astfel, la **Domuseum**, din cunoscutul oraș austriac (celebru mai ales fiindcă este localitatea natală a lui Mozart), a fost vernisată în 6 mai și a rămas deschisă până în 31 octombrie 2004, o mare expoziție comemorativă a pictorului austriac Johann Michael Rottmayr von Rosenbrunn (1654-1730), prilejuită de împlinirea a 350 de ani de la nașterea sa. La această expoziție, Muzeul Brukenthal din Sibiu a fost invitat să participe cu tabloul intitulat: *Triumful științelor și artelor* (**Fig.1**), operă reprezentativă pentru concepția artistică și maniera de abordare plastică a temelor mitologice interpretate alegoric, de către acest maestru al Barocului austriac. Lucrarea cu temă „istorică”³, exemplară pentru creația sa de maturitate, este un tablou de formă ovală, de mari dimensiuni (ulei pe pânză 274 x 180cm.), semnat și datat, în dreapta jos - Rottmayr V.Rosenbrunn, 1710, nr. inv. 982.

Figura 1.

Sărbătoritul din 2004, (la Salzburg și Laufen), autorul tabloului, s-a născut la Laufen, lângă Salzburg și a fost elevul pictorului caravagist german Johann Karl / Carl / Loth (München 1632 – 1698 Veneția) care și-a italianizat numele în Carlotto și care a trăit și lucrat cea mai mare parte a vieții sale la Veneția. A avut aici un reputat atelier, intens frecventat de pictori germani și austrieci, iar Rottmayr a lucrat 13 ani cu Carlotto, fiind influențat de caravagismul acestuia.

A petrecut în Italia vreo 15 ani, după care a revenit în Austria, lucrând mai întâi la Passau, apoi la Salzburg ca pictor de curte al arhiepiscopiei de aici, decorând interioarele palatului Residenz, al arhiepiscopilor salzburghezi. În Italia își însușise o bogată practică artistică, ce l-a ajutat foarte mult în realizarea marilor ansambluri monumentale care l-au făcut celebru. A colaborat apoi cu Fischer von Erlach, decorând cu fresce saloanele palatului Frain (Vranov), din Boemia, construit în 1695 de marele arhitect austriac. Stabilite la Viena din 1696, Rottmayr a lucrat în continuare frescă, în numeroase mănăstiri și biserici, între care la Karlskirche, 1714 (tot operă a lui Fischert von Erlach) și Peterskirche, 1725, apoi la mănăstirile Melk și Klostersburg și la biserica iezuită din Breslau (Wrocław). A pictat frescele palatului Schönborn, la Pomersfelden, opera sa influențând peren pictura barocă monumentală din Austria. În 1704, fiind deja celebru, este înnobilit de împărat cu titlul de von Rosenbrunn.

Stilul său e adecvat marilor fresce, având perspective puternic accentuate, cu numeroase personaje, redată în grupuri atent distribuite, grupuri ce creează o anume ritmică în compozițiile sale, potențând și cromatică realizată în acorduri de culori în contrast, cu tonuri luminoase. Pictor de plafoane și frescă, dar și de lucrări de șevalet, în tablourile sale, disponerea

clară a figurilor, se apropie de viziunea caravagistă însușită de la Carlotto. La Rottmayr tonalitățile culorii sunt însă mai reținute, axate pe brunuri și accente de roșu, umbrele puternice făcând ca personajele secundare să apară vagi ca figură, lumina evidențiindu-le viguros pe cele principale. În tehnica picturii monumentale de frescă, Rottmayr apelează la o cromatică mai bogată și mai strălucitoare, influențată de Barocul roman al lui Piazzetta și Liberi, cu paleta luminoasă, ce își lasă amprenta și în operele sale de șevalet din etapa maturității creatoare. Este cel mai ilustru reprezentant al picturii monumentale a Barocului austriac, iar opera sa a marcat profund și pictura monumentală a Barocului central-european.

Marea expoziție retrospectivă de la Salzburg, dedicată pictorului Rottmayr, a fost inițiată și organizată de directorul de la **Dommuseum**, specialistul austriac Dr. Peter Keller și cuprinde cvasi-totalitatea lucrărilor sale de șevalet păstrate până astăzi, dar și o suită de schițe și proiecte de pictură monumentală. Alături de tablourile sale stau și câteva lucrări ale maestrului său de la Veneția, Carlotto și altele ale unor precursori care l-au influențat (ca Johann Heinrich Schönfeld sau Luca Giordano), dar și ale unor colaboratori ca Anton Faistenberger (Salzburg 1663 – 1708 Viena), sau elevi ca Hans Adam Weisserkircher (Laufen 1646 – 1695 Graz). Gravuri după Rubens sau Carlo Maratti, care l-au inspirat în câteva lucrări, stau alături de alte tablouri atribuite lui Rottmayr cu unele îndoieli și de câteva copii după tablouri și fresce ale celebrului pictor austriac.

Cea de-a doua expoziție, deschisă tot în 6 mai 2004 la Laufen, în vechea primărie a orașului natal al lui Rottmayr, cuprinde pe lângă *Trauungsbuch der Stiftskirche Laufen* (registru de căsătorii) unde apare înregistrată cununia părinților pictorului și *Taufbuch der Stiftskirche*

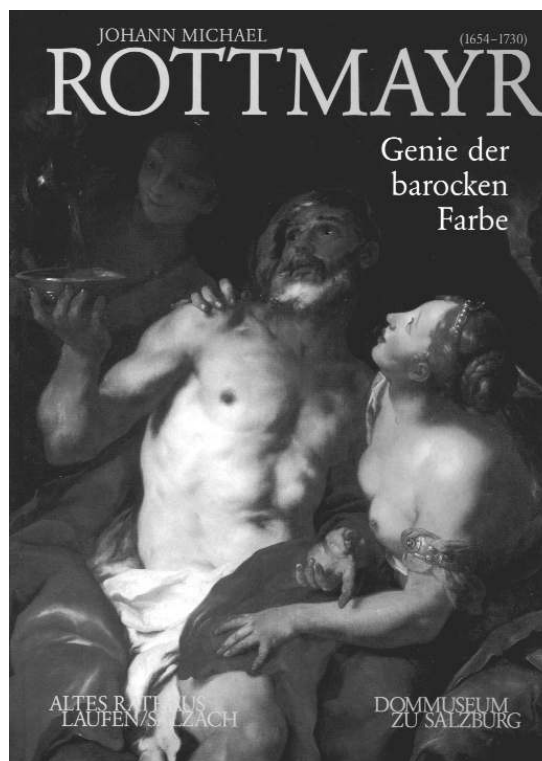
Laufen (registru de botezuri), unde este înregistrată nașterea viitorului maestru și, apoi, registrul din Laufen în care e înscrisă căsătoria din 7 august 1690, a lui Rottmayr cu Helene Barbara Reichpekh, care, devenindu-i soție, îi va dărua 6 copii. Apare chiar și testamentul lui Johann Michael din 1720, descoperit în arhivele de stat din Viena.

Altă suită de tablouri și schițe în creion, cretă și acuarelă ale lui Rottmayr, completează expoziția, între ele se aflându-se și tablouri de altar, precum și un mic altar pictat de mama lui Johann Michael, Margarethe Magdalena Rottmayr, născută Zehentner, care era și ea pictoriță.

Catalogul expoziției retrospective (**Fig.2**), care este de fapt o adevărată monografie a artistului și operei sale ⁴, începe cu 10 studii ale unor cunoscuți

4 **Johann Michael Rottmayr 1654-1730 – Genie der barocken Farbe**; Dommuseum, Salzburg, 2004, nr. cat. 61, p.174-175, repr. p.174.
5 Cf. Erich Hubala, *Johann Michael Rottmayr*, Wien-München, 1981, Verlag Herold., nr.cat G.49, p. 189, repr. nr.192.

Figura 2.

6 Dr. Gertrude Tripp de la Viena, scrisoarea din 31-10-1967, (Cabinetul de documentare al Galeriei de artă a Muzeului Brukenthal, fondul de corespondență)
 7 Ion Frunzetti und Theodor Jonescu, *Die Ausstellung österreichischer Gemälde im Brukenthal-Museum in Hermannstadt*, în *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, XIII, Heft 3/4, 1959, (Verlag Anton Schroll & Co, Wien-München), p.96.

8 Klára Garas, în *Baroque Art in Central Europe – Barock művészet közep-Európában. Utak és találkozások*, Budapest. Budapesti Történeti Múzeum 1993 június 11- október 10 / *Baroque Art in Central Europe*, Crossroads. Budapest. Budapesti Történeti Múzeum, June 11- October 10 1993, Printed: Kossuth Nyomda Corp., Budapest, p.333, repr. p.335

9 Erich Hubala, op.cit., loc.cit.

specialiști austrieci ce se ocupă de pictura din secolele XVII – XVIII, apoi cuprinde reproducerile și fișele amănunțite ale tuturor lucrărilor cuprinse în cele două expoziții (Dommuseum, Salzburg și Altes Rathaus, Laufen), dar și a tablourilor de altar și frescelor executate de pictor de-a lungul bogatei sale activități. Marea pânză de la Sibiu *Triumful științelor și artelor* (reprodusă și catalogată la p. 174) își are vizibil unicitatea în cadrul expoziției, fiind și unul dintre puținele tablouri semnate și datate, rămase din opera celebrului pictor al Barocului austriac.

Concepută pentru a sta pe un plafon, compoziția are în vedere distanța dintre privitor și imagine, fiind elaborată ca o pictură de frescă. Personajele au gesturi ample și unele deformări anatomice și faciale care văzute de la distanță capătă proporții firești și devin expresive.

Științele și artele apar ca muze, așezate în jurul Athenei, cu coiful pe cap și scutul dăruit de Perseu având chipul Meduzei, (pe care zeița îl ajutase să o ucidă), ea fiind zeița protectoare a științelor și artelor. Fiecare dintre muze are însemnele simbolice ale artei sau științei pe care o reprezintă și patronează: Sculptura apare ca un personaj feminin dăltuind în marmură bustul lui Zeus (dreapta sus). Arhitectura are planul fațadei unui palat, iar matematica, navigația și astronomia, stau una lângă alta și parcă își împart oceanul, compasul, harta, zodiacul și diverse figuri geometrice, veșmântul albastru cu stele aurii fiind și el un însemn-atribut al acestor muze.

Muza poeziei (stânga jos), are, pe lângă pana din mână, și operele lui Ovidiu și Vergiliu în față. Apoi, medicina e simbolizată de caduceul cu cei doi șerpi, pe care-l are un alt personaj feminin cu coroană pe cap și făcând un larg gest cu mâna. Alte trei muze simbolizează muzica (cu lăuta și flautul) și pictura (o femeie pictând probabil scena cu *Judecata lui Paris*⁵).

Sub piciorul Athenei, apare „îngerul morții”, (un bătrân cu coasă, având aripi la spate – care, după unele păreri, ar fi totuși Saturn – timpul, care este și el prezentat în mitologie cu coasă), înfrânt de zeiță și alungat din forul muzelor. În partea superioară sunt alte două muze înaripate și cu trompete, ce clamează „în cele șapte zări” acest triumf.

Lucrarea a stârnit de multă vreme interesul specialiștilor și cu toate că nu s-au exprimat dubii asupra autenticității semnăturii și a paternității tabloului, nu au lipsit întrebările, nedumeririle și controversele privind locul și destinația ce ar fi avut înainte de a intra în colecția muzeului din Sibiu. Putea fi destinată decorării unei biblioteci, a unui cabinet de studiu, sau altui așezământ cultural.

Într-o scrisoare din 1967, Dr. Gertrude Tripp de la Viena afirmă că: „Pe acest tablou, ca emblemă a arhitecturii apare proiectul fațadei palatului Trauston din Viena, de Fischer von Erlach”⁶. Păreră că lucrare ar fi fost destinată clădirii Academiei din Viena, a fost exprimată de I. Frunzetti și T. Jonescu în studiul din 1959⁷ fără indicarea vreunei surse de informație.

Klára Garas de la Budapesta, analizând tabloul în 1993 cu prilejul participării acestuia la expoziția *Arta Barocului în Europa centrală*⁸, reamintește opinia lui Erich Hubala, autorul monografiei Rottmayr⁹ – care îl pune în legătură cu fresca galeriei de la reședința arhiepiscopiei din Salzburg – apoi Garas exprimă posibilitatea ca pictura să fie cea înregistrată într-un inventar manuscris din 1772 al colecției imperiale vieneze, ca provenind de la palatul Schönbrunn.

Prin comparație cu acele fresce din Salzburg, de care e apropiată de către specialiști, lucrarea de la Sibiu este afină doar prin câteva elemente simbolice și figuri alegorice. Compoziția de la Residez (**Fig. 3**) este

Figura 3

o apoteoză a principilor arhiepiscopi de Salzburg ca mecenați și se desfășoară pe orizontală, cea de la Sibiu fiind marcată verticală, dar mult mai unitară și concentrată decât cea de pe plafonul din „Prunkräumen der Salzburger Residenz”. Figurile sunt mai precis conturate la Salzburg, dar au o expresie mai „frivolă”, însă realizarea și redarea cromatică a vestimentației muzelor e mai strălucitoare și mai rafinată decât la Sibiu. În privința personajelor se remarcă diferențe notabile, căci dintre muzele din tabloul de la Muzeul Brukenthal doar astronomia, geometria și arhitectura, redate pe plafonul de la Salzburg, apar asemănătoare cu cele din compoziția de la Sibiu. În altă poziție și cu alte gesturi apare muza sculpturii, care cioplește în piatră un bust al lui Bachus (sau Silenus?), arătând spre extrema dreaptă unde apare Hercules, sculptat, nu reprezentat ca personaj. În centrul compoziției se află tot Athena, dar nu cu scutul și coiful, ci parcă „făcându-și toaleta”, pregătindu-se să-și pună un colier tocmai ales dintre bijuteriile aduse de un putti, în vreme ce altul îi aduce coiful cu pană. Asemănările elementelor de recuzită simbolică (însemnele muzelor) a adus lucrarea de la Sibiu în anturajul celei de la Residenz, iar ambele fiind datate și

semnate, filiația merge dinspre tabloul de la Sibiu (1710), ca lucrarea pregătitoare (nu neapărat o schiță), spre fresca de la Salzburg (1711). Cei câțiva putti – care nu apar în lucrarea de la Sibiu – accentuează aerul festiv al tavanului salzburghez, unde, la mare cinste, în centrul atenției sunt mitra și însemnele episcopale. În ancadramente separate de pe plafon, apar (tot în poziții și cu gesturi diferite față de cele de la Sibiu) poezia, pictura, muzica și medicina, abia aici Athena (Minerva) apărând cu coiful pe cap și cu scutul, lângă care apare Meduza, încoronată cu șerpi (dar nu ucisă!).

Lămurirea problemei afinităților salzburgheze ale tabloului, nu răspunde însă tuturor întrebărilor privind lucrarea de la Sibiu. Șirul nedumeririlor continuă nu numai în privința destinației lucrării, ci și în privința căii și momentului în care ea a intrat ea în colecția Galeriei Brukenthal, plecând poate, tocmai din colecția imperială, dacă admitem că ipoteza Garas e întemeiată. E greu de crezut că tabloul a fost achiziționat după moartea lui Samuel Brukenthal, dar prima sa menționare apare abia în catalogul din 1901 al lui M(ichael) Csaki¹⁰, fără să știm unde s-a aflat până atunci. E plauzibilă presupunerea că el chiar era montat pe un plafon (rama ovală e prevăzută cu un sistem

10 M. Csaki, *Baron Brukenthal'sches Museum in Hermannstadt, Führer durch die Gemäldegalerie*, Hermannstadt 1901, Selbstverlag des Museums, nr.cat.964.

11 M. Csaki, *Baron Brukenthalisches Museum in Hermannstadt, Führer durch die Gemäldegalerie*, Hermannstadt 1909, Selbstverlag des Museums, nr.cat. 982. În afara lucrărilor menționate anterior, tabloul a mai fost reproduș în revista: *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, vol.VII, 1938, p.8-9, (Niels von Holst, *Deutsche Barockmalerei in den mittel-, nord- und osteuropäischen*

Sammlungen des 18. Jahrhunderts) și înregistrat în catalogul expoziției din 1957 (Institutul Român pentru relații cu Străinătatea și Muzeul Brukenthal Sibiu, Expoziția: *Pictura austriacă în Muzeul Brukenthal* (prefată de Julius Bielz), Sibiu (1957), nr. cat. 99) și în, deja amintitul, catalog al expoziției de la Budapesta din 1993 (*Baroque Art...*). V. Mureșan menționează și comentează tabloul în studiul despre scena mitologică (Valentin Mureșan, *Considerații privind scena mitologică în pictura germană și austriacă din secolele XVII-XVIII*, în: Acta Musei Devensis **Sargeția**, vol. XXVII /1, 1997-1998, p.557-558, repr. 6).
12 Cf. Julius Bielz, *op.cit.*, loc. cit.
13 *Barocke Sammlungen – Die Sammlung des Baron Samuel von Brukenthal* (Haus der Kunst München 7 Februar – 11 Mai 2003), Edition Minerva – Hermann Farnung, Wolftratshausen, 2003, p.160, repr. p.161.

de prindere în perete), dacă nu în palatul Brukenthal, într-una dintre reședințele baronului. În sprijinul acestei ipoteze vine constatarea că un alt tablou (*Răpirea Sabinelor*, nr. inv. 631) cu ramă asemănătoare, aflat și acum pe plafonul unei săli de la etajul II al Palatului Brukenthal, a fost și el înregistrat pentru întâia dată în catalogul aceluiași M. Csaki, publicat în 1909 (dar cu precizarea expresă: “Das Bild stammt aus Brukenthalschem Besitz, ist aber bisher nicht katalogisiert worden.” / Tabloul provine din averea (proprietatea) lui Brukenthal, dar nu a fost catalogat până acum)¹¹. Înainte de intrarea pe simezele expoziției de la Salzburg din 2004, tabloul a participat, la expozițiile din Sibiu (1957)¹² și de la Budapesta (1993), iar mai de curând, la amintita expoziție a Muzeului Brukenthal de la München din anul 2003¹³.

Lunga istorie a lucrării lui Rottmayr von Rosenbrunn aflată în colecțiile muzeului din Sibiu, discuțiile

iscate în jurul ei, comentariile și participările la expoziții, constituie o dovadă în plus a valorii și importanței acesteia, atât pentru cunoașterea și aprecierea operei maestrului salzburgez, cât și pentru studiul istoriei artei austriece din secolele XVII și XVIII. În același timp, participarea acestui tablou la expoziția retrospectivă de la Salzburg, a constituit un bun prilej de rediscuție și reevaluare a lui, de integrare în contextul altor lucrări cu care e înrudit din punct de vedere tematic și cronologic. Am primit, cu acest prilej, reconfirmarea de către specialiști de talie europeană ai momentului și experți în cunoașterea vieții, activității și operei pictorului austriac, că lucrarea de la Muzeul Brukenthal trebuie inclusă între cele mai reprezentative lucrări ale maestrului Johann Michael Rottmayr von Rosenbrunn.

THE BRUKENTHAL MUSEUM AT THE MEMORIAL EXHIBITION JOHANN MICHAEL ROTTMAYR VON ROSENBRUNN

Between the 7th of May and the 31st of October 2004, in Salzburg and Laufen, in Austria, it was opened the memorial exhibition of the well known Austrian painter Johann Michael Rottmayr von Rosenbrunn (1654-1730). At this exhibition the Brukenthal Museum participated with the painting named *The Triumph of Science and Arts* (oil on canvas 274x180 cm., signed and dated, on the right low side: Rottmayr V. Rosenbrunn, 1710; inventory number 982) [photo 1]. Taking into consideration this event this paper brings into attention some notable participations of a number of paintings belonging to the Brukenthal Museum at some great exhibitions of European art organized in Romania as

well as abroad. Then the paper makes a presentation of the both exhibitions Rottmayr that were simultaneously opened in Salzburg and Laufen (the native town of the painter). The exhibitions commemorate 350 years from the birth of the painter.

After the concise presentation of the catalogue of the exhibition [photo 2] the paper presents the painter's biographical data and the description of his work. The author of this paper comments upon the work belonging to the Brukenthal Museum and the opinions of some specialists regarding this work, emphasizing the special character of the painting in Sibiu among the entire work of Rottmayr and its great value, being a representative work for the Austrian baroque.